

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Валери Динев

на дисертационен труд на тема: „Емпирични методи във философията”

на докторанта Илия Русенов

с научен ръководител проф. д.ф.н. Анета Карагеоргиева

Дисертацията на Илия Русенов си поставя една не лека цел да види и изследва тенденция за увеличаване или не на експерименталните методи във философията и в частност гносеологията за постигане на определени истини. Поставеният проблем изисква голяма прецизност на анализа, тъй като философията и науката взаимно си влияят, но същевременно запазват своята самостоятелност и особеност. Тя се изразява в нивото на обобщения касаещи света, познанието и човека. Философите и учените използват свои методи и подходи, в които дисертантът се опитва да намери нещо общо между философстване „от Креслото” и новата тенденция от XX и XXI век за участие на философията в различни емпирични проекти, които да утвърдят редица теоретични изводи и техните безспорни или не оценки за тяхната истинност.

За да осъществи тази своя според мен много добра идея, дисертантът е структурирал дисертацията си, което се вижда от нейното съдържание, започващо с най-общо поставяне особеностите на емпиричното изследване (като се е базирал върху 141 литературни източника), което преминава през различни трансформации. Те започват от емпиричните данни от опита, съпроводени от различни методи на изследване – методът на качествено изследване, на наблюдението, количественото изследване. Те са съпроводени

от индукция, дедукция, проверка на оценката и доказване или отхвърляне на дадено твърдение.

Самото вдъхновение на дисертанта за своята теза за развитието на философията (в частност епистемологията – гносеологията) идва от векове вървящ противоречив спор за приоритета на емпиризма (Джон Лок) и рационализма (Рене Декарт). Този спор и сега не е отминал, но се използват различни аргументи за и против. Дисертантът не се намесва директно в спора, а търси основания за силните или слаби страни на едната или другата страна. За целта той разглежда отношението истина и вярвания през призмата на инфинитизма, функционализма, кохерентизма. Анализът на дисертанта се задълбочава от епистемичния статус на твърденията на метафизиката – Виенския кръг – Ръсел, Фреге, Хилбърт – математиката, логиката – Гьодел, Пиаже. Различни идеи на Имануел Кант, Чизъм, К.Люис и др. показват, че опитът не е пълен и не е само даденост, а отчасти е продукт и на ума. От друга страна дори в емпиричното познание наблюдението не е напълно безпристрастно.

Дисертантът търси да покаже различните парадигми в епистемологията, които на различни етапи слагат своя отпечатък в развитието ѝ – от всичко да се свежда до езика (Лудвиг Витгенщайн) – език е равен на реален свят, през семантичната теория за истината А.Тарски, Фреге, Рамзи и др. Около езика, понятията, истината дисертантът много добре е очертал докъде има роля емпиризма и къде – рационализма. В тази дискусия са привлечени и ролята на превода, ролята на говорещия, подготвеността на слушателя и т.н.

Дисертантът Илия Русенов добре е очертал идеите на Остин, който посочва три аспекта на речевите актове – локутивен, илокутивен и перлокутивен. Речевите актове могат да се разглеждат като важен лингвистичен инструмент на емпиричната методология във философията. За

мен това е важен извод на дисертанта, който по-късно ще му позволи по-лесно да защити своята теза за ролята на емпиричната философия на XXI век.

Застанал на вълната на новата експериментална философия дисертантът прави правилния извод, че философията развива наблюдението и мисълта като ги обединява в размишление на различни аспекти от външната и духовната среда. На тази основа той прави едно предположение, че философското теоретизиране *често* (аз бих казал *понякога* и то зависи от коя област на философията – онтология, гносеология, антропология) се извършва „от креслото” без емпирични свидетелства на обособени идеи и концепции. Философите разчитат на своите интуиции, пренебрегвайки, смята дисертантът, възможността за верифициране на тези хипотези. Според мен тук не трябва да се изпада в крайност, защото все пак философите в своите изводи се позовават на данните от биологията, физиката, химията, математиката и т.н. За мен е вярна и важна идеята на дисертанта, за да няма съмнение във философските идеи от хората, занимаващи се с проблеми като живота, смъртта, страха и т.н. от не-философи, трябва те да бъдат подложени, смята дисертантът, на емпирични изследвания. Тук също трябва да се направи уговорка къде и как да се направи от философията. В противен случай ще се иземе работата на психолозите, социолозите, антрополозите, културолозите и т.н. Съгласен съм, че някакъв вид експерименталност в новите условия на XXI век може да се налагат и философите да изоставят своите „кресла” и да събират данни проведени с експерименти. Според дисертанта това ще осигурява противопоставяне на допусканията на феноменологията и някои разработки на аналитичната философия. Дисертантът правилно допуска и аз съм съгласен, че експериментална философия се консултира с реакциите на много хора не-философи, обусловени най-вече в културно отношение. И на второ място, експерименталната философия разширява обхвата на данните, свързани с

оценката на философските теории. По този начин философията да не разчита само на психолозите и социолозите, чиито изследвани проблеми не винаги са философски. В подобна ситуация и аз изпаднах когато въвеждахме философската антропология, че тя не изучава само какво е човека, но и какво ще стане от него. Така съчетахме теоретична и практическа страна на анализа ни за човека.

Напълно съм съгласен с дисертанта, че съвременната експериментална философия е философско движение (което започва или тръгва от Америка, където по принцип има повече прагматизъм в действията на философите за разлика от Европа) като главната му цел е да проучи мнението на нефилософите за някои от най-важните философски категории и да отрази влиянието на тези неотразени мнения върху професионалните философи. Това е приносен и то важен момент от дисертацията, да се разчупи един наложен от години консерватизъм във философското мислене. За основатели на това движение дисертантът правилно посочва американците Джонатан Уайнбърг, Шон Никълс и Стивън Стич, които в своята статия „Нормативност и епистемична интуиция” предлагат да се анализират културните различия в разбирането на някои епистемични категории като „знание”, „вяра”, „рационалност” и провеждат тестове със студенти от американски университети с различна културна принадлежност. Резултатите от тези изследвания показват, че има различия между азиатските и американските студенти по отношение интерпретиране наличието на знание в един или друг случай. Това се дължи до голяма степен, посочват авторите и дисертантът го подкрепя, от различните културни аспекти на двете групи, които формират тяхната образователна степен, начин на мислене, всекидневното познание и навиците, които играят съществена роля в техните експерименти с нефилософи. Това са важни резултати от изследванията, които подготвят и усилват позициите на експерименталната философия. Ролята на тези различия

между Изтока и Запада не трябва да свършва до тяхната констатация, а да се видят причините. Аз например в книгата си „Моделите на човешко поведение” също стигам до тези заключения, но това става на базата на функционалната асиметрия на мозъка, че имаме две полукълба – ляво и дясно, рационално и нагледно, два типа хора – лявокълбови и дяснокълбови, два вида култури – Западът, обусловен от лявото полукълбо (Западът е по-рационален във всичко), а Изтокът е обусловен от дясното полукълбо (той е по-иррационален, по-нагледен). Още Имануел Кант навремето прави извода си без да напусне града си Кьонигсберг, че ние сме ин-абстрактно, а Изтокът – ин-конкрето. Добре е докторантът, ако продължи да се занимава с темата, да вземе предвид и това.

От проведения дотук анализ в дисертацията Илия Русенов правилно допуска, че в определена степен трябва да се използва експерименталната философия с нейните методи и всичко да не става „от креслото”. Истината не може да бъде постигната извън опита (стр.105), където да се отчитат не само възприетите норми, но също така и различните вярвания и интелектуални навици, използваните анкетирания и допитвания до не-философите за анализ на техните интуиции, които са релевантни за дадена философска концепция. Това е напълно правилно, но за да има по-голяма научна стойност, трябва в определена степен да се покаже общото между експерименталната философия и културната антропология.

Дисертантът показва много добро познаване на проблема, който си е поставил като задълбочава анализа си с проучванията на Дънауей Мадли и Едмънс върху интуицията при не-философите и философите. Също провежда анализ на наблюдението, на неговите разновидности и резултати. Спира се и върху Неосократическия метод на Леонард Нелсън от 1922 г., който доразширява възможностите на експерименталната философия да кара обучаваните и обучаващите, спорещите страни в една дискусия или научен

обмен на семинари и конференции не само да излагат тезите си, но и да се стигне до някакъв научен консенсус по отношение на дадени изводи. Ползата от Неосократическия метод дава възможност не просто за позоваване на авторитети и цитати, а да се получи едно философстване, опиращо се на житейския опит, преживявания за постигане на една двустранна удовлетвореност на участващите. Дисертантът предлага всичко това да се приложи в училищата където се преподава философия, чиито часове да се превърнат в истински допир до философията като мъдрост, която ще присъства в техния живот.

В заключение ще кажа, че напълно подкрепям извода на дисертанта, а и на мен самия, че тази дисертация, която има много достойнства, да даде възможност на експерименталната философия да стане задължителен компонент на философското изследване. Всичко, което анализирах, проучих и сравних в дисертацията на Илия Русенов ме кара да препоръчам на многоуважаваното от мен жури да присъди на дисертанта образователната и научна степен „доктор“.

София
12.09.2022 г.

проф. д.ф.н. Валери Динев